

„Sodalis”, „Polish American Studies”, „The Quarterly Review”, „Nowy Dziennik”.

Aktia personalne, Centralne Archiwum Polonii w Orchard Lake, sygn. 713, 1-600; *Belgia żegna ks. rektora P.*, Polska Wierna 4(1948) z. 11, 7; *Ks. rektor Jacek P. ustąpił*, tamże z. 5, 1; *Notable Dissertation Rev. Jacek P.*, PAHA Bulletin 10(1953) z. 98, 1; *Fr. P. Accepts Post at Loyola University*, Los Angeles 1955; *Message from the President-Fr. Jacek P.*, PAHA Bulletin 29(1972) z. 2, 1-2; L. Kamiński, *Srebrny jubileusz chrystusowców w parafii Our Lady of the Bright Mount Parish w Los Angeles*, DPZG 50(1999) 248-251; J. Pielorz, *Ks. Jacek P., rektor PMK w Beneluksie w latach 1942-1947*, tamże 401-403; R. Nir, *A Report on the SS. Cyril and Methodius Seminary for the Relief of European Refugee and Displaced Priests, Seminarians, and Students (1939-1950)*, Rocznik Archiwum Polonii 2(2004) 271-278; tenże, *Pomoc Seminarium Polskiego w Orchard Lake dla uchodźców i wysiedleńców księży, seminarzystów i studentów w latach 1939-1950*, w: *Studia z dziejów Polski i Europy w XIX i XX wieku. Księga dedykowana profesorowi Piotrowi Stefanowi Wandyczowi*, Gorzów Wlkp. 2004, 127-145; J. Szymański, *Polacy w Belgii. Wczoraj i dziś*, STNKUL 35(2006) 135-167.

Roman Nir

PRZYGDODNOŚĆ BYTU (łac. *contingentia entis*), cecha → istnienia wszystkich → bytów niemających racji istnienia w sobie (czyli takich, które mogą być, jak i mogą nie być); przemijalność, niedoskonałość, ograniczoność, niekonieczność istnienia bytu.

Wyróżnia się p.b. jako całości (świata) i p.b. poszczególnych; dla staroż. filozofów podstawowe znaczenie miało przekonanie o odwiecznym istnieniu świata jako całości, choć nie dotyczyło ono bytów jednostkowych i zmiennych; przemijalność bytów jednostkowych była wg → Arystotelesa skutkiem utraty formy substancjalnej (lub przypadłościowej); w średniowieczu filozofii problematyka p.b. podejmowana była przez → Tomasza z Akwinu (istnienie świata w całości, teoria *creatio ex nihilo*, p.b. indywidualnych); wg niego bytami przygodnymi są byty, które mogą istnieć i mogą nie istnieć, przy czym nie chodzi o odniesienie do woli Stwórcy, ale o fakt, że mimo faktycznego istnienia takich bytów rzeczywiście możliwe jest myślenie o nich jako o nieistniejących; przy tym świat jako całość (złożona z poszczególnych bytów) nie może istnieć odwiecznie, ponieważ żaden z jego składników nie ma racji swego istnienia w sobie; dla G.W. → Leibniza koncepcja p.b. była związana z tezą o aktualnym świecie jako najlepszym z możliwych; zaprzeczenie p.b. implikowałoby niemożliwość wyboru spośród światów możliwych; koncepcja ta zakłada odniesienie do Bożej doskonałości, która wybiera najlepszy świat, istniejący w harmonii z Bożą doskonałością.

Zgodnie z założeniami metafizyki arystotelesowsko-tomistycznej złożoność i zmienność bytów pozna się empirycznie; przynależność wielu własności do jednego podmiotu nie stanowi wystarczającej racji dla jedności bytu (dostępnej w doświadczeniu); z kolei złożoność bytowa jest powiązana ze zmiennością bytu; poszczególne własności ulegają zmianie, a jedność bytowa może ulec zniszczeniu przez utratę przez byt niektórych z nich; dlatego uznaje się, że złożony byt, będąc egzystencjalnie kruchym, niekoniecznym i pochodnym od in. bytów, jest bytem przygodnym.

Arystotelesowskie złożenia bytowe nie mogą w pełni dostarczyć wyjaśnienia faktu p.b. i zostają uzupełnione o dostrzeżenie realnej różnicy między istnieniem i → istotą w bycie; czynniki te mają się do siebie tak jak akt do możności (→ akt i możność); istnienie jest czynnikiem koniecznym w każdym bycie, decydując o aktualizacji (ureczywistnieniu) treściowego ukształtowania bytu danego w jego istocie; za realną różnicą przemawiają m.in.: możliwość ujęcia poznawczego samej strony treściowej bytu, fakt wielości bytów świadczący o ich zróżnicowaniu treściowym, absurdalność utożsamienia istoty z istnieniem lub istnienia z istotą (→ monizm lub panteizm); istnienie bytu jest różne od jego istoty, dlatego nie będąc przy tym jej przypadłością, domaga się ono, jako racji dostatecznej, istnienia bytu, w którym istnienie jest elementem konstytutywnym, czyli → Absolutu będącego samym istnieniem (*Ipsum Esse*).

P.b. jest szczeg. wyraźna (i poznawalna niejako od wewnątrz) w odniesieniu do bytu ludzkiego; przejawia się w jego strukturze ontycznej – złożoności, podzielności czy czasowości

jego trwania, a jej konsekwencją jest ograniczoność ludzkiego → działania; → poznanie jest aspektowne, nieadekwatne, niewyczerpujące swego przedmiotu i obarczone możliwością błędu, a decyzje mogą być wolne lub niewolne, spontaniczne lub nie i bywają poddane wielu ograniczeniom; przygodność przejawia się też w braku integralności psych. i podporządkowania się sfer bytowo niższych sferom wyższym.

E. Gilson, *L'être et l'essence*, P 1962, 1972 (*Byt i istota*, Wwa 1963, 69-123); A.B. Stepien, *Wprowadzenie do metafizyki*, Kr 1964, 109-118; R. Forycki, *Teorie przygodności we współczesnym tomizmie*, SPCh 9(1973) z. 2, 21-41; K. Klósak, *Próba uściślenia argumentacji za realnością aspektu przygodności rzeczy*, w: *W kierunku Boga*, Wwa 1982, 204-219; Krapiec Dz II 137-170, V 279-384; K. Wolsza, *O kilku współczesnych interpretacjach pojęcia przygodności*, ZNKUL 45(2000) z. 3-4, 67-79; P. Gut, *Leibniz. Myśl filozoficzna w XVII wieku*, Wr 2004, 123-170; J. Wojtyśiak, „Dlaczego istnieje raczej coś niż nic?”, *Analiza problemu w kontekście dyskusji we współczesnej filozofii analitycznej*, Lb 2008.

Marek Lechniak

PRZYGDODZKI WINCENTY ks., ur. 21 I 1870 w Ręczniku k. Piotrkowa Trybunalskiego, zm. 10 X 1947 w Częstochowie, historyk.

Po studiach filoz.-teol. 1888-93 w seminarium duch. we Włocławku przyjął święcenia kapł.; do 1900 był wik. w Uniejowie, Bogdanowie i Siemkowicach k. Pajęczna; pełnił funkcję prob. w parafiach: w Jedlnie (od 1900), Naramicach (od 1905), Czarnozylach k. Wielunia (od 1907) oraz Wieluniu (od 1918); sprawował w tym czasie obowiązki wicedziekana (od 1913) i dziekana wieluńskiego (od 1915); 1929 zorganizował Stow. Samopomocy Duchowieństwa Diecezji Częstoch.; 1932 dzięki zabiegom P. diecezja częstoch. przejęła Prywatne Gimnazjum Męskie im. T. Kościuszki w Wieluniu; 1938 i 1940 pełnił funkcję komisarza biskupiego; IX 1939 – I 1940 był więziony przez Niemców w Radogoszczy k. Łodzi; 1941 został dyr. Domu Księży Emerytów w Częstochowie, a 1943 administratorem (1945 prob.) parafii św. Barbary w Częstochowie; 1916 otrzymał godność kanonika honorowego kapituły kolegiackiej kal. i 1931 pap. prałata domowego; opublikował artykuły z zakresu historii diecezji częstoch. w „Kronice Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” i „Niedzieli”, a także studium *Z przeszłości Wielunia. Przyczynki do historii diecezji częstochowskiej* (Cz 1928).

SzmCz (1939) 15, 100, (1947) 28; Cz. Tomczyk, *Diecezja częstochowska w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945*, SHKP 4(1978) 358; SPTK VI 736-737; A. Bajor, *Z. Zmigrodzki, Tygodnik katolicki „Niedziela” 1926-1939*, Cz 2002, 52; A. Chowaniec, *Dzieje szkoły w latach 1918-1939*, w: *Z dziejów Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Wieluniu 1906-2006*, Wieluń 2006, 42-43, 48.

Władysław Piotr Właźlak

„PRZYJACIEL CHRZEŚCIJAŃSKIEJ PRAWDY”, czasopismo teol. wydawane w Przemysłu 1833-40 przez M. → Korczyńskiego. Ukazały się 32 zeszyty pisma, a liczba prenumeratorów wahała się 248-414 (najwięcej z diecezji przem.). Na łamach P.C.P. publikowano artykuły z zakresu dogmatyki, teologii mor. i pastoralnej, archeologii chrześc., historii i biografistyki kośc.; zamieszczano też przekłady z pism Ojców Kościoła, listy pasterskie, informacje o nowościach wydawniczych użytecznych w pracy duszpast. i recenzje; 2 pierwsze roczniki zostały wypełnione tekstami Korczyńskiego; autorzy sygnowali swoje publikacje inicjałami lub skrótami nazwisk, wiele tekstów opublikowano anonimowo.

J. Kwolek, *Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy*, NP 43(1975) 201-236.

Rafał Leszczyński

PRZYJACIELE BOŻY, właśc. **przyjaciele Boga** (łac. *amici Dei*, niem. *Gottesfreunde*), chrześcijanie tworzący w XIV w. (gł. w Nadrenii) nieformalne grupy ludzi usiłujących żyć w szczególnej zażyłości z Bogiem, związanych z pobożnością i mistyką nadreńską.

Określenie p.B. wywodzi się z *Biblii* (m.in. Wj 33,11; 2 Krn 20,7; Ps 127,2; Łk 12,4; J 15,14-15; Jk 2,23); wyjątkowego znaczenia nabrało w XIII i XIV w.; o p.B. pisała → Mechtylda z Magdeburga, mając na myśli chrześcijan odróżniających się od innych odwróceniem od świata i życiem w bliskości z Bo-

PRZYJACIELE BOŻY

giem („prawdziwie pobożni”) oraz starających się miłować Go w Duchu i prawdzie; za kolebkę p.B. uchodzi klasztor joannitów „auf dem Grünen Wörth” (Zum Grünen Wörth) k. Strasburga, w którym znajdowały się rękopisy 16 traktów mist. (m.in. *Meisterbuch*); ich autorem był prawdopodobnie Gottesfreund von Oberland – świątobliwy świecki, żyjący w ukryciu w Oberlandzie i za pośrednictwem tych pism kierujący szerokim kręgiem swoich uczniów; p.B. mieszkali w Nadrenii, Frankonii, Szwabii i Szwajcarii; wg współcz. badań H.S. Denifle’a oraz K. Riedera Gottesfreund był wymysłem R. → Merswina i jego sekretarza Mikołaja z Leuven; p.B. określano ludzi należących gł. do nieinstytucjonalnych wspólnot chrześc., żyjących pod wpływem XIV-wiecznej mistyki nadreńskiej (→ Eckhart, → Henryk Suzo, J. → Tauler), a zwł. → nadreńskiej szkoły duchowości; przedstawicielami p.B. byli m.in.: → Małgorzata Ebner, Merswin, Henryk z Nördlingen; nurt duchowości chrześc. p.B. obejmował ludzi różnych stanów społ. (należeli do nich także zakonnicy, szczeg. dominikanie, i duchowieństwo diec.).

P.B. rozwijali swą duchowość i pobożność przez wzajemne kontakty (osobiste i korespondencyjne) oraz wymianę literatury mist. m.in.: Małgorzaty Ebner, Mechtyldy z Magdeburga (*Das fließende Licht der Gottheit*), → Jana Ruysbroecka (*Die chierheit der gheesteleker brulocht*, ok. 1350, Gent 1869) i Taulera (zwł. kazań); dla p.B. powstawała literatura, której autorzy byli przekonani, że przyjaźń Boża jest owocem własnego wysiłku duchowego (pracy nad sobą), opartego na osobistej woli i specyficznej metodyce duchowej, a nie jedynie darem łaski (→ Otton z Pasawy); rola Ducha Świętego w tym procesie bywała niekiedy porównywana do funkcji nauczyciela; doktrynę podobną do poglądów p.B. głosiła → Dorota z Mątówów; zanikający stopniowo nurt duchowości p.B. przetrwał do XV w.; pod jego wpływem żył m.in. → Mikołaj z Flüe, który 1467 wędrował po Alzacji w celu spotkania z p.B.; wywarli oni też wpływ na → devotio moderna, → konsolacyjną literaturę, *Theologia Deutsch*, pietyzm i ruch przebudzeniowy.

P. Pourrat, *Catholicisme* I 470-471; W.A. Hinnebuch, *NCE* VI (1967) 202-203; B. Gorceix, *Amis de Dieux en Allemagne au siècle de Maître Eckhart*, P 1984; F. Rapp, *TRE* XIV 98-100 (bibliogr.); W. Rath, *Der Gottesfreund vom Oberland*, St 1985; M. Gerwing, *Lexikon des Mittelalters*, Mn 1989, IV 1586-1587; R. Mohr, *Wörterbuch der Mystik*, St 1989, 1998² (*Leksykon mistyki*, Wwa 2002, 271-272); A. Vauchez, F. Rapp, *GdCh* VI 521-524, VII 317; M. Heimbach-Steins, *LThK* IV (1995³) 910; O. Langer, *RGG* III (2000⁴) 1211-1212.

Stanisław Józef Koza

„PRZYJACIEL LUDU”, właśc. „Przyjaciel Ludu, czyli Tygodnik Potrzebnych i Pożytecznych Wiadomości”, ilustrowane pismo popularnonauk. ukazujące się 1834-49 w Lesznie.

Jego pierwszym red. został P. Ciechański, ale faktycznie piśmiem kierował J. Popliński; od 1839 funkcję tę pełnili: J.A. Łukaszewicz (1839-45), M. Szymański (1846-48) i ks. F. Wawrowski; wydawcą był E. Günter; P.L. rozpowszechniano na terenie ziem pol., w zaborze prus., Galicji oraz na emigracji; nakład wahał się 1700-3000 egz.; wydarzenia 1848 w Wielkopolsce spowodowały obniżenie liczby prenumeratorów i współpracowników, a w konsekwencji zamknięcie pisma.

P.L. był piśmiem konserwatywnym, ukazującym się pod ideowym i finansowym wpływem włkp. ziemiaństwa, gł. księcia A.P. Sułkowskiego oraz E. Raczyńskiego; w założeniu miał być ilustrowanym magazynem przeznaczonym dla inteligencji, służącym szerzeniu oświaty, a zwł. dostarczaniu wiadomości związanych z dziejami nar. i pol. piśmiennictwem; zawierał materiały dotyczące przeszłości Polski, dawnej literatury, architektury, etnografii, krajoznawstwa, folklorystyki i archeologii; zamieszczał ciekawostki przyr. i technologiczne, sentencje i myśli wybitnych osób, a także ryciny, zwł. autorstwa T. Mielcarzewicza oraz miejsowych rytowników.

B. Zakrzewski, *Literatura w latach 1830-1900*, w: *Dziesięć wieków Poznania*, Pz 1956, II 87; T. Brzozowska, *Folklor i folklorystyka w leszczyńskim „P.L.”*, *Literatura Ludowa* 9(1965) z. 2-3, 10; SFP 332; J. Maciejewski, *Dzieje Wielkopolski*, Pz 1973, II 240-242; PPolA 249; R. Skreń, *PSB* XXVII 598; T. Brzozowska, *LPol* II (1985) 257; K. Jędrzejczyk, *Tematyka archeologiczna w leszczyńskim*

„P.L.”, *AcUed(A)* 24(2004) 265-282; R. Witkowski, *O Litwinach pruskich w „P.L.” w 1838 roku*, *Lituano-Slavica Posnaniensia*. *Studia historica* 10(2004) 241-242; K. Jędrzejczyk, *Leszczyński „P.L.” w latach 1834-1849*, *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej we Włocławku*. *Rozprawy Humanistyczne* 8(2007) 162-165.

Tomasz Sobera

„PRZYJACIEL MŁODZIEŻY”, miesięcznik poświęcony pol. młodzieży zatrudnionej w przemyśle i rolnictwie wydawany 1910-39 w Ostrowie Wlkp. i Poznaniu; został zał. i był redagowany 1912-14 przez ks. S. Grzędę (początkowo pismo prowadził i wydawał S. Rowiński); miał podtytuły: *Pismo poświęcone młodzieży pol. zatrudnionej w przemyśle i rolnictwie* (od 1914, z. 3), *Pismo Stowarzyszeń Młodzieży Pol.* (od 1920) oraz *Miesięcznik Katolickiego Związku Młodzieży Męskiej* (od 1936); P.M. był jedynym pol. czasopiśmie dla młodzieży pozaszkolnej ukazującym się w zaborze prus.; do jego celów należało wychowanie młodzieży w duchu kat. i patriotycznym oraz przygotowanie do zawodu, czemu miała służyć różnorodność zamieszczanej tematyki; oprócz sprawozdań z życia stowarzyszeń drukowano artykuły o treści rel.-mor. i ideowo-wychowawczej, porady zawodowe oraz informacje o misjach i działalności Akcji Kat.; zamieszczano teksty lit., hist., wiadomości sportowe oraz nowości wydawnicze.

BKCzR 241-242; PCzRS 600.

Mirosław Fijolek

„PRZYJACIEL SZTUKI KOŚCIELNEJ”, dwumiesięcznik wydawany 1883-85 w Krakowie jako oficjalny organ prasowy Towarzystwa św. Łukasza.

Wydawcą był B. Lasocki, funkcję naczelnego red. pełnił S. → Tomkowicz, do współred. należeli: W. → Łuszczkiewicz, E. → Skrochowski i M. → Sokołowski; pismo było finansowane przez grupę członków Towarzystwa św. Łukasza (Lasocki, A. Potocki, K. Przedziecki, R. Bniński, B.M. Pruszyński, A. Breza). P.Sz.K. został powołany m.in. w celu szerszego rozpropagowania idei odnowy pol. sztuki rel.; na jego łamach prezentowano zagadnienia dotyczące zarówno zabytkowych obiektów sztuki sakr., jak i informacje o ówczesnie budowanych kościołach i ich wyposażeniu; drukowano artykuły zawierające prakt. rady o konserwacji dzieł sztuki dawnej, a także bardziej teor. rozważania (gł. Łuszczkiewicza) o zasadach malarstwa rel. i przesłankach, którymi powinien kierować się artysta, tworząc rel. dzieła; zamieszczano również informacje z dziedziny ikonografii chrześc., archeologii i artyst. technik oraz obzerne opisy wybranych dzieł sztuki dawnej i współcz.; czasem drukowano spisy inwentaryzacyjne obiektów zabytkowych w parafiach (sporządzane przez ich proboszczów); zamieszczone teksty oraz opisy dzieł sztuki rel. nierzadko ilustrowane były drzeworytami i opatrzone fachową opinią specjalistów; ukazywały się również sprawozdania z bieżącej działalności Towarzystwa św. Łukasza, wiadomości o działalności pokrewnych zagr. towarzystw i różnych inicjatywach promujących rel. sztukę (nauk. publikacje, artyst. odkrycia, ważne fundacje). W lipcu 1885 P.Sz.K. przestał się ukazywać (wyszło 16 numerów) z powodu braku funduszy.

BW 169(1883) z. 1, 61-62; PCzRS 602; J. Wolańska, *Towarzystwo Świętego Łukasza w Krakowie i „P.Sz.K.”*, w: *Sztuka sakralna Krakowa w wieku XIX*, Kz 2004, I 39-87.

Elżbieta Matyaszewska

„PRZYJACIEL TRZEŹWOŚCI”, pismo Związku Bractw Wstrzemięźliwości Archidiecezji Gnieźn. i Pozn. dla krzewienia trzeźwości i zwalczania alkoholizmu wydawane 1907-39 w Poznaniu. Początkowo P.T. ukazywał się jako mies., a od 1910 jako kwartalnik z podtytułem *Dla szerzenia wstrzemięźliwości między ludem*; jego red. był ks. M. Mrugas; pismo podejmowało problem alkoholizmu w społeczeństwie i podawało sposoby walki z nałogiem; zamieszczało informacje na temat ofiar nałogu, metod leczenia, także opieki duszpast. oraz psychol.; ponadto drukowano w nim materiały dotyczące